

ENERGIE ACCESIBILĂ ȘI CURATĂ ÎMPOTRIVA SCHIMBĂRILOR CLIMATICE RAPORT DIN MOLDOVA

SHADOW REPORT CU PRIVIRE LA REALIZAREA
OBIECTIVELOR DE DEZVOLTARE DURABILĂ 7 ȘI 13
DIN REPUBLICA MOLDOVA

7 ENERGIE CURATĂ
ȘI LA PREȚURI
ACCESIBILE

13 ACȚIUNE
CLIMATICĂ

AUTORI ȘI PARTENERI

Autorri: Evgheni Camenscic (ODD 7) și Alexandru Lozinschi (ODD 13)

Coordonator: Julian Gröger

Recenzori: Gabriela Isac, Constantin Borosan, Mihai Lupu, Nelya Rakhimova, Magdalena Patalong

Editor: Sergey Medvedev, Magdalena Patalong

Editor general: Julian Gröger

Corecturi: Rea Bartlett Tandon

Aspect: Nadezda Ukhanova

Primul shadow report* „Energie accesibilă și curată împotriva schimbărilor climatice - Raportul Moldovei” privind ODD 7 și ODD 13 este rezultatul cooperării comune între EcoVisio Moldova și Dekabristen e.V. (Germania) și Școala Deschisă pentru Dezvoltare Durabilă (Rusia) cu sprijinul Biroului Federal de Externe Germania. Rapoartele au fost scrise în cadrul proiectului „Laboratorul de dezvoltare durabilă”. Scopul Laboratorului de Dezvoltare Durabilă este de a promova realizarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă prin consolidarea capacităților și sprijinirea actorilor societății civile din Germania, Belarus, Moldova, Rusia și Ucraina în monitorizarea progreselor privind ODD și Agenda 2030.

* Shadow report, în traducere directă însemnând “raport din umbră”, este un raport ce se realizează în paralel cu raportul oficial al țării creat de structurile statului și reflectă opinia societății civile asupra nivelului de realizare a Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă.

Moldova 2021

INTRODUCERE

Agenda 2030 privind dezvoltarea durabilă a fost agreată de toate statele membre ale ONU în calitate de plan global pentru pace și prosperitate pe planeta noastră. În 2015, țara noastră, Republica Moldova, a semnat documentul și s-a angajat să îndeplinească cele 17 obiective de dezvoltare durabilă (ODD) care sunt inima agendei. Se așteaptă ca guvernele să preia conducerea în monitorizarea și raportarea progreselor înregistrate în raport cu fiecare ODD și țintele acestora. Cu toate acestea, prea puțini oameni din Moldova știu despre aceste obiective declarate la nivel global. Dacă mai mulți oameni ar ști, ar provoca mai intens liderii politici, folosind argumente bune, reamintindu-le acestora despre promisiunile pe care le-am făcut în fața comunității globale.

În țări precum Moldova, unde liderilor le este ușor să afirme că există probleme mai importante decât dezvoltarea durabilă pe măsură ce crizele politice nu conțin, rolul organizațiilor societății civile devine tot mai important. Suntem legătura dintre preocupările naționale și cadrele internaționale. Ne putem ajuta societatea și guvernul cu o privire de ansamblu și o viziune independentă.

Suntem un grup de activiști de mediu din Moldova. În acest prim raport (din umbra) al societății civile independente despre ODD-uri, vom analiza rapoartele de activitate și alte acțiuni realizate pentru atingerea obiectivelor dezvoltării sustenabile de către stat. Am cercetat date oficiale și rapoarte oferite de stat. Am colectat impresii și declarații de la membrii societății civile. Acest raport este rezultatul mai multor consultări cu părțile interesate și experți independenți cu privire la subiectele date. Vom da recomandări care sunt împărtășite de acest grup de experți independenți. Credem că într-o țară atât de mică ca a noastră (3 milioane locuitori), acest mesaj poate ajunge și motiva atât pe liderii noștri cât și pe concetățeni. Activiștii societății civile sunt motivați să promoveze mai mult tema Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD) în fața societății moldovenești. Pentru început, am ales două dintre cele 17 ODD-uri legate de activitățile noastre:

Obiectivul 7 - Energie accesibilă și curată

Obiectivul 13 - Acțiune climatică

În acest raport oferim o scurtă prezentare generală asupra promisiunilor și activităților guvernului nostru. În al doilea pas, evaluăm acele activități și oferim recomandări scurte și clare. Sperăm să reușim să creștem conștientizarea ODD-urilor ca un proces de unificare globală către o lume mai bună în care să trăim pentru noi toți.

ACCES LA ENERGIE ACCESIBILĂ, FIABILĂ, DURABILĂ ȘI MODERNĂ PENTRU TOȚI

Abstract

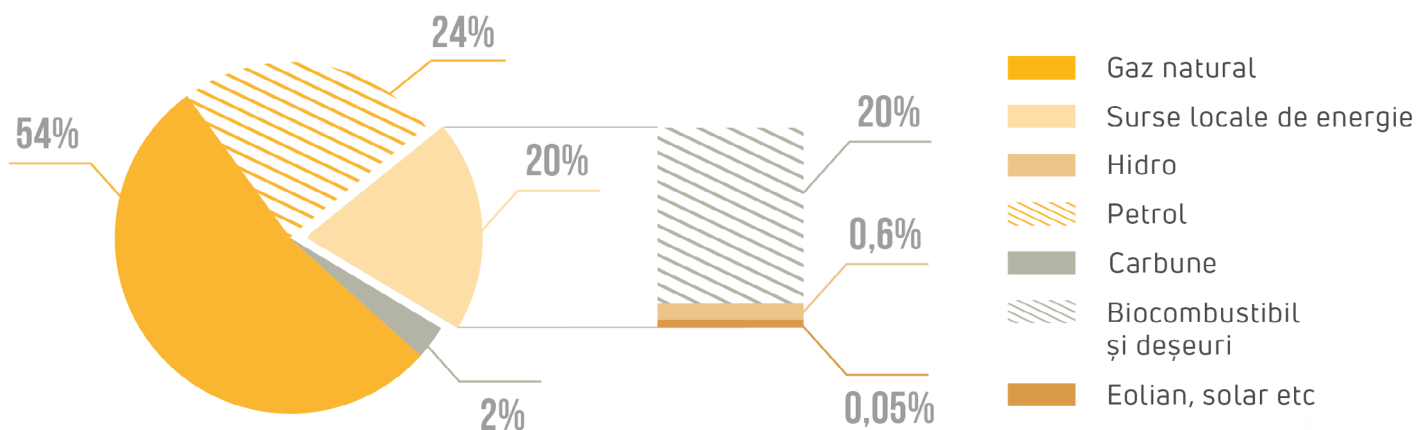
Moldova este un stat dependent de energie cu un import de aproximativ 80% din resursele energetice. În același timp, venitul scăzut al populației exacerbează problema și pune presiune suplimentară asupra statului. În acest raport sunt prezentate principalele probleme ale sectorului energetic, precum și recomandări pentru rezolvarea acestora. Piața energiei ar trebui să fie în continuare demonopolizată și ar trebui implementate interconectările necesare cu România pentru a crește securitatea energetică. Biomasa regenerabilă ar trebui să primească o atenție sporită, deoarece în prezent majoritatea populației folosește lemn de foc care afectează grav sectorul forestier. Instalațiile mici de generare a energie electrice regenerabile ar trebui avantajate în fața instalațiilor mari, introducându-se un tarif de alimentare pentru instalațiile de 2-3 kW.

Informații generale

Republica Moldova importă în jur de 80% din resursele energetice, cu alte cuvinte este un [stat energetic dependent](#)¹. Prin urmare, eficiența energetică și conectarea la surse energetice de încredere sunt trepte importante pentru [sectorul energetic](#)².

[Imaginea generală a aprovizionării totale cu energie a țării este prezentată în imaginea de mai jos](#)³

Aprovizionarea totală cu energie, după sursă, KTEP (2018)

[100% dintre cetățeni](#)⁴ au acces la electricitate, cu un preț de 8 EURO cenți pe 1 kWh (aproximativ 1,7 MDL), care este [al doilea cel mai mic preț din Europa de Est](#)⁵ (cel mai mic fiind în Ucraina - 5 Euro cenți). În același timp, siguranța sistemului este înaltă. Prin urmare, se poate concluziona că furnizarea de energie electrică este fiabilă și accesibilă, deși, din perspectiva veniturilor familiilor moldovenești, încă este percepută ca fiind scumpă. [Potrivit Biroului Național de Statistică](#)⁶, gazele naturale sunt disponibile pentru 59% din populație (86% în mediul urban și 41% în mediul rural). Prețul gazului a crescut de 13 ori față de 1997, dar rămâne în continuare al treilea cel mai mic [preț din Europa de Est](#)⁷ (după Georgia și Ucraina).

Gazul natural rămâne scump pentru majoritatea populației, din care cauză mulți folosesc lemnul de foc pentru încălzirea locuințelor. Conform [statisticilor naționale](#)⁸, 18% din bugetul familiilor este cheltuit pentru întreținerea locuințelor, cea mai mare parte a acestora fiind destinate energiei. Există multe familii în care ponderea bugetului pentru energie este mai mare de 10%, ceea ce este considerat sărăcie energetică. Din păcate, nu există date precise cu privire la numărul de familii aflate în sărăcie energetică.

Moldova este semnatară a Acordului de la Paris prin care este obligată să își prezinte ambiția climatică, prezentând pentru fiecare cinci ani raportul Contribuția Națională Determinată (CND). Conform raportului [Contribuția Națională Determinată 2](#)⁹ (CND 2) trimis la începutul anului 2020, ambiția de a reduce emisiile de gaze cu efect de seră (GES) este destul de ridicată - 70% necondiționat și 88% condiționat până în 2030, comparativ cu nivelurile din 1990. Sectorul energetic din Moldova este principalul factor care contribuie la emisiile de GES. Potrivit celui de-al doilea raport CND, care a fost adoptat în ianuarie 2020, ponderea emisiilor de GES din sectorul energetic este de 68,1%.

Este important de menționat că obiectivele „ambicioase”, puse în al doilea raport CND, nu sunt atât de mari pe cât ar putea arăta de la prima vedere (a se vedea mai jos în raportul despre ODD 13). Începând cu 1990, nivelul emisiilor de CO₂ a scăzut semnificativ din cauza prăbușirii economice post-sovietice și a scăderii populației – 12%, scădere PIB – cu 28%, scăderea consumului de energie electrică – cu 54%, scăderea consumului de căldură – cu 83%, energia primară resursă – cu 74% (NDC 2). De asemenea, implementarea strategiilor/planurilor are o rată lentă sau chiar nu arată deloc modificări. Strategia energetică 2030, adoptată la 5 februarie 2013, pune un obiectiv pentru dezvoltarea sectorului până în 2030. Implementarea strategiei a fost împărțită în două etape – 2013 până în 2020 și 2021 până în 2030. Conform Strategiei energetice 2030, până în 2020 Moldova a setat următoarele obiective:

- să reducă consumul de energie în clădiri cu 20% până în 2020 față de nivelul din 2009;
- să reducă intensitatea energetică cu 10% până în 2020;
- să ajungă la 20% din energia regenerabilă în consumul total brut de energie, [până în 2020](#)¹⁰.

Niciunul dintre aceste obiective nu a fost atins.

Probleme majore și provocări

Lipsa capacităților

Moldova are o mare nevoie în dezvoltarea capacităților în domeniul energiei. Cunoștințele manageriale și financiare din sectorul energetic sunt extrem de slabe. Structurile existente, precum Ministerul Economiei și Agenția pentru Eficiență Energetică se ocupă de probleme de talie macro în sectorul energetic, având capacități reduse în acest domeniu. Fondul pentru Eficienta Energetica creat în 2012, a funcționat timp de șase ani și în acest timp au fost dezvoltate capacități importante și know-how. În 2018 Fondul a fost unificat cu Agenția pentru Eficiență Energetică și mulți specialiști au demisionat din cauza salariului redus propus de Agenția pentru Eficiență Energetică. La nivel regional, este nevoie acută de capacități de management energetic. În prezent, legea spune că fiecare raion (în Moldova există 32 de raioane) poate angaja un manager de energie. Din cauza lipsei capacităților și a sprijinului financiar, această poziție are un impact redus, iar introducerea sa în 2011 a creat mai multă confuzie, decât rezolvarea problemelor. **Dezvoltarea capacităților este o cheie pentru implementarea cu succes a sistemului energetic accesibil pentru toți.**

Eficiență energetică mică

Eficiența energetică este în primul rând despre „Energia cu potențial neexploatat”, iar aceasta are cel mai mare potențial în reducerea emisiilor de GES, precum și în reducerea sărăciei energetice și a dependenței energetice. Problema principală a implementării proiectelor de eficiență energetică sunt:

- lipsa de cunoștințe (know-how);
- bani scumpi (rata dobânzii înaltă);
- lipsa leadership-ului din partea guvernului;
- lipsa planificării pe termen mediu și lung.

Majoritatea caselor din Moldova sunt slab izolate, chiar dacă investițiile relativ mici pentru izolare se răscumpără în câțiva ani. Lipsa stimulenților, finanțarea ieftină și cel mai important – lipsa leadership-ului, menține progresul în stagnare. Mai mult, nu se aplică standardele de eficiență energetică, iar certificarea energetică nici măcar nu a început, chiar dacă în 2016 a fost adoptată legea cu privire la certificarea performanței energetice a clădirilor publice.

Dependență energetică înaltă

Practic, **aproape 86% din electricitate este importată** (74% din regiuni instabile politic (Transnistria) și 12% din Ucraina). Acest lucru creează o situație extrem de instabilă. Dacă malul stâng necontrolat al râului Nistru (Transnistria) încetează să mai livreze energia către malul drept al râului Nistru, sistemul energetic va fi amenințat. Ucraina însăși nu va putea furniza capacitățile necesare Moldovei, din cauza limitărilor conexiunii directe de energie dintre Ucraina și Moldova.

Pe de altă parte, piața energiei electrice este slabă și este în mare parte monopolizată. Lipsa conexiunii fizice cu piața europeană (România), precum și lipsa transparenței din partea ZAO MGRES (furnizor de energie de pe malul stâng al râului Nistru) crează piedici pentru dezvoltarea pieței. Aspectele menționate mai sus aduc multe riscuri și fac sistemul nesustenabil.

Electricitatea este produsă în principal din gaze naturale și, eventual, din energie nucleară¹¹ (nu este clar, deoarece natura energiei furnizate din Ucraina nu este cunoscută) și nu din cărbune. Doar 6,2% din electricitate este produsă din energie regenerabilă¹² (hidro, biogaz, eolian și solar).

Moldova este foarte dependentă de importurile de gaze naturale – 100% din gaz este importat din PJSC Gazprom, Rusia. În același timp, Moldova face demersuri pentru a demonopoliza sectorul: prin construcția conductei dintre România și Moldova, care a fost finalizată recent, precum și demonopolizarea rețelei de transport și distribuție prin împărțirea operatorilor. De asemenea, una dintre cele mai mari provocări este că MoldovaGaz are o **datorie de 7 miliarde USD** pentru gazul natural față de Gazprom, care s-a format în principal pe malul stâng al Nistrului (Transnistria) și nu a fost niciodată rambursată. Această datorie a fost cauzată atât de conflictul politic, cât și de scheme de corupție.

Utilizarea lemnului de foc este ineficientă. Ponderea de biomasă în bilanțul energetic al țării¹³ atinge 19% și este cea mai mare parte a consumului de energie din sectorul rezidențial – de două ori mai mare decât consumul de gaz (870 ktep față de 418 ktep)¹⁴. În primul rând, acest lucru se datorează faptului că **nu toate** gospodăriile sunt conectate la rețeaua de gaze (a se vedea mai sus); în al doilea rând, tarifele la gaz sunt destul de mari, comparativ cu veniturile gospodăriilor moldovenesti.

Unul dintre dezavantajele utilizării actuale a biomasei este eficiența scăzută a sobelor cu lemne, din cauza căreia se pierde aproximativ 50% din energie. Acest lucru mărește costurile pentru încălzire, pe deoparte, dar pune și presiune suplimentară asupra fondului forestier, care este extrem de sărac. Cea mai mare parte din această utilizare a biomasei este lemnul de foc folosit ineficient, deseori tăiat ilegal.

Dezvoltarea energiei regenerabile este lentă și este axată în special pe instalațiile de mari dimensiuni - fotovoltaice (PV) și eoliene. De exemplu, tariful de alimentare spre rețeaua energetică este oferit numai pentru instalațiile care depășesc 10 kW. Acest lucru nu încurajează dezvoltarea instalațiilor PV la scară mică, deoarece este prea scump pentru o gospodărie să acopere costul de peste 10 mii EUR pentru instalarea PV. Dar chiar și așa, contorizarea netă, oferită de Legea nr. 10 din 2016, a deschis oportunitatea de implementare a sistemelor fotovoltaice la scară mică. În contorizarea netă, gospodăriile pot să-și echilibreze consumul anual cu alimentarea de energie către rețeaua furnizorului. În instalațiile bine proiectate, cetățenii pot profita cu 8 cenți EUR (1,7 MDL) datorită sistemului fotovoltaic de pe acoperișul lor. Sunt necesare mai multe stimulente pentru instalarea sistemelor fotovoltaice la scară mică pentru a accelera tranziția și a ajunge din urmă alte țări, cu atât mai mult că radiația solară pe teritoriul Moldovei este promițătoare (în medie, cu 30% mai intensă decât în Germania, de exemplu).

RECOMANDĂRI PENTRU GUVERNUL MOLDOVENESC

Consolidarea capacităților pentru părțile interesate – guvern, Agenția pentru Eficiență Energetică, societatea civilă

- **Creșterea capacităților personalului din cadrul Agenției pentru Eficiență Energetică** ar trebui să fie mărită prin asigurarea unor condiții de muncă mai atractive în ceea ce privește plata, flexibilitatea și organizarea de formări de consolidare a capacităților;
- **Pozițiile de manager energetic ar trebui să existe la nivel regional**, nu raional, așa cum se întâmplă în prezent. Optimizarea numărului managerilor de energie și creșterea salariilor pot atrage în regiune specialiști cu experiență și cunoștințe. Managerii de energie în acest caz ar trebui să lucreze la agențiile de dezvoltare regională (sud, centru, nord);
- **Fondul pentru Eficiență Energetică ar trebui să fie restabilit**, cu aceleași funcții ca și înainte, dar mai independent de politică și de instituțiile statului. Existența Fondului pentru Eficiență Energetică în perioada 2012-2018 a pus bazele bune pentru implementarea proiectelor de eficiență energetică în sectorul public. Această experiență ar trebui multiplicată, ar trebui învățate lecții, iar Fondul ar trebui să își continue activitatea;
- **Întrucât tema izolației și schimbării sistemelor de încălzire din case este atât de crucială, statul ar trebui să înceapă o campanie națională** oferind consultații și subvenții energetice gratuite pentru investițiile gospodăriilor. Consultările pot fi făcute de Agenția pentru Eficiență Energetică, iar subvențiile pot fi oferite de Fondul pentru Eficiență Energetică;
- **Adoptarea unei noi legi¹⁵ privind condominiul** care ar ajuta îmbunătățirea performanței energetice a clădirilor din sectorul rezidențial.

Eficiența energetică

Potențialul de eficiență energetică este foarte mare și se pot realiza multe.

Recomandările pentru autoritățile publice sunt:

- **Limitați subvențiile pentru energia convențională** (electricitate, gaz). Numai această acțiune poate promova utilizarea eficientă a energiei și poate stimula investițiile în eficiența energetică (Parlament, Ministerul Finanțelor Economiei); în paralel, dezvoltați alte modele pentru a-i sprijini pe cei aflați în sărăcie energetică.
- Dezvoltarea **cadrelor legale pentru instrumentele financiare** (Contracte de Performanță energetică (CPE), finanțarea cetățenilor (cooperativele energetice) etc.) care va promova democratizarea aprovizionării cu energie (Ministerul Economiei și Infrastructurii, Agenția pentru Eficiență Energetică);
- Începeți o **campanie națională de reabilitare**, solicitând asistență internațională (cu ajutorul Fondului pentru Eficiență Energetică recreat sau a Agenției pentru Eficiență Energetică).

Energia regenerabilă și Biomasa

- **Oferiți subvenții și reduceți impozitele pentru producătorii de biomasă**, punând biomasa în fruntea dezvoltării energiei regenerabile din țară. De exemplu, reducerea TVA-ului pentru biomasa regenerabilă și a taxelor de frontieră pentru echipamentele necesare.
- **Oferiți subvenții pentru instalarea cazanelor pe biomasă**. Înlocuirea sobei cu un cazan pe biomasă poate crește eficiența până la 50%.
- Faceți o prioritate din **gestionarea durabilă a pădurilor** pentru a opri defrișările și pentru a crește suprafața forestieră (Agenția pentru Mediu).
- **Subvenționați producția de biogaz**. Biogazul este o importantă sursă regenerabilă care poate fi produsă din deșeuri biodegradabile (de exemplu gestionarea deșeurilor, deșeuri animale, deșeuri biodegradabile din producție (fabrica de zahăr)). Sprijinirea producției de biogaz din deșeuri ar putea ajuta la rezolvarea problemei de gestionare a deșeurilor, care este o a doua cea mai mare problemă de mediu din Moldova (Agenția pentru Eficiență Energetică, Ministerul Economiei și Infrastructurii).

Energie solară și eoliană

- **Sprijiniți instalațiile solare de apă caldă** prin reducerea taxelor la frontieră pentru echipamente, oferirea de sprijin financiar etc. (Ministerul Economiei și Infrastructurii).
- **Sprijiniți mai mult (tarif de alimentare) instalațiile la scară mică**, cu prioritate față de instalațiile la scară largă (Ministerul Economiei și Infrastructurii, Agenția pentru Eficiență Energetică).
- **Introduceți obligația ca în clădirile noi să se includă un anumit procent de energie regenerabilă**. Începeți să o obțineți instalații de energie regenerabilă ca model pe clădirile publice.
- **Elaborați și aprobați planul național de acțiune pentru creșterea numărului de Clădire cu Aproape Zero Emisii (CAZE)**.
- **Alocați fonduri pentru mediul academic și organizațiile de cercetare** care ar ajuta la dezvoltarea de soluții argumentate pentru decizii etc.

RECOMANDĂRI PENTRU SOCIETATEA CIVILĂ DIN MOLDOVA

Consolidarea capacităților

- **Organizarea de traininguri și programe de schimb** pentru managerii energetici și Autoritățile Publice Locale, precum și seminarii de educație privind energia accesibilă și acțiunile necesare pentru îndeplinirea ODD 7;
- **Ajutați la dezvoltarea Planurilor de Acțiune pentru Energie Durabilă și Climă (PAEDC)** pentru **autoritățile publice locale** și implicați politicienii în dezvoltarea și promovarea ODD 7;
- **Promovați valoarea** energiei regenerabile și la prețuri accesibile către părțile interesate din sectorul privat, public și al societății civile;
- **Realizați campanii de informare pentru utilizarea eficientă a energiei** (utilizarea LED-urilor, schimbarea aparatelor cu eficiență energetică sporită);
- **Promovați utilizarea biomasei regenerabile**, precum și a instalării cazanelor pe biomas prin organizarea de campanii de informare;
- **Construiți clustere de know-how pentru diferite tehnologii solare și eoliene** și promovați-le prin campanii și măsuri de sprijin financiar (de ex: investiții în grup).

NOTE DE SUBSOL

- ¹ Agenția Internațională pentru Energie, Republica Moldova, Statistici cheie energetice 2018, <https://www.iea.org/countries/republic-of-moldova>
- ² PNUD Moldova, Obiectivul 7: Energie curată și accesibilă, <https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/sustainable-development-goals/goal-7-affordable-and-clean-energy.html>
- ³ Calculat conform IEA, Furnizarea totală de energie (TES) după sursă: Republica Moldova 2018, <https://www.iea.org/data-and-statistics?country=MOLDOVA&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbySource>
- ⁴ Statistica Băncii Mondiale, Accesul populației la energie electrică: Moldova, <https://data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.ACCS.ZS?locations=MD>
- ⁵ Eurostat, Statistica prețurilor energiei electrice, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Electricity_price_statistics
- ⁶ Biroul Național de Statistică, Aspecte privind nivelul de trai al populației, în 2019, pagina 104, https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/aspecte_nivelul_trai/Aspecte_nivelul_trai_2019.pdf
- ⁷ Eurostat, Statistica prețului gazelor naturale, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Natural_gas_price_statistics
- ⁸ Biroului Național De Statistică, Cheltuielile de consum ale populației pe medii, 2006-2018, https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala_04%20NIV_04%20NIV_NIV020/NIV020200.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
- ⁹ Guvernul Republicii Moldova, Contribuția Națională Determinată 2 a Republicii Moldova (CND 2), https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Republic%20of%20Moldova%20First/MD_Updated_NDC_final_version_EN.pdf
- ¹⁰ Modernizarea Serviciilor Publice Locale, Strategia energetică a Republicii Moldova până în 2030, pagina 21, http://www.serviciilocale.md/public/files/Energy_Strategy_2030_Final.pdf
- ¹¹ Agenția Internațională pentru Energie, Republica Moldova, <https://www.iea.org/countries/republic-of-moldova>
- ¹² Moldelectrica, Indicatori tehnico-economici privind activitatea operatorului de sistem de transport pentru anul 2020, https://www.moldelectrica.md/ro/network/annual_report
- ¹³ Agenția Internațională pentru Energie, Moldova Profil energetic 2020, <https://www.iea.org/reports/moldova-energy-profile>
- ¹⁴ Biroul Național de Statistică, Balanța energetică a Republicii Moldova, pagina 47, https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/balanta_energetica/BE_editia_2020_rom.pdf
- ¹⁵ Parlamentul Republicii Moldova, Legea cu privire la condominiu, https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr14_168.pdf

SURSES

- I.C.S. „Gas Natural Fenosa Furnizare Energie” S.R.L. (2018), Raport Anual privind activitatea de furnizare a energiei electrice pentru anul 2018, https://pay.premierenergy.md/sites/default/files/ro/Rapoarte_anuale/2018/Raport_anual_GNFFE_2018.pdf
- Moldelectrica, Pronosticul anual, https://moldelectrica.md/ro/electricity/annual_forecast
- Modernizarea Serviciilor Publice Locale în Republica Moldova (2013), Strategia Energetică a Republicii Moldova până în 2030, http://www.serviciilocale.md/public/files/Energy_Strategy_2030_Final.pdf
- Agenția Internațională pentru Energie (2020), Profil energetic Moldova: Raport de țară - aprilie 2020, <https://www.iea.org/reports/moldova-energy-profile>
- Ministerul Economiei și Infrastructurii al Republicii Moldova, Indicatori Economici: Analiza indicatorilor sărăciei, <https://mei.gov.md/ro/content/analiza-indicatorilor-saraciei>
- Ministerul Economiei și Infrastructurii al Republicii Moldova, Energetică, <https://mei.gov.md/ro/content/energetica>
- Guvernul Republicii Moldova (2019), privind aprobarea Planului Național de Acțiuni în domeniul eficienței energetice pentru anii 2019-2021, https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect27_2.pdf
- Guvernul Republicii Moldova (2011), HOTĂRÎRE Nr. 833 cu privire la Programul național pentru eficiență energetică 2011-2020, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=340940>
- Moldovagaz, Indicatori tehnico-economici privind activitatea furnizorilor de gaze naturale, https://www.moldovagaz.md/pic/uploaded/docs/Indicatorii_tehnico_economici_ro_v_04_nov_2020.pdf?fbclid=IwAR1CPIWH3B_3gPat5iuw-ucFk415bmwQjzSfdAGJ7o8Z93oFMVYD70jTtc
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (2020), ASPECTE PRIVIND NIVELUL DE TRAI AL POPULAȚIEI ÎN 2019, https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/aspecte_nivelul_trai/Aspecte_nivelul_trai_2019.pdf
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (2019), RESURSELE ENERGETICE ȘI DE COMBUSTIBIL, https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2019/15_AS.pdf
- Agenția Națională pentru Reglementarea Energetică a Republicii Moldova, Rapoarte Anuale de Activitate 2015-2019, <https://www.anre.md/raport-de-activitate-3-10>
- RED-Nord, Indicatori tehnico-economici, 2013-2021, <https://rednord.md/index.php/ro/indicatorii-tehnico-economici?fbclid=IwAR3hB8zwYlyuJYRNWcVmZUnldeUq8iDvLWgl8t1hCWrr27QXBzwWCLCrI>
- Ina Cretu (2019), Prezentare, Reforma subvențiilor energetice în Republica Moldova: Accesibilitatea energiei, impactul fiscal și de mediu, https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.33/2019/mtq1/S3_1_Moldova_Energy_affordability_EN.pdf
- Agenția Internațională pentru Energie Regenerabilă (2019), Evaluarea pregătirii pentru surse regenerabile, Republica Moldova, https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Feb/IRENA_RRA_Moldova_2019_EN.pdf?la=en&hash=45135E429634607B5B90D4F9C515311BF13A1659

MĂSURI URGENTE PENTRU A COMBATE SCHIMBĂRILE CLIMATICE ȘI IMPACTUL ACESTORA

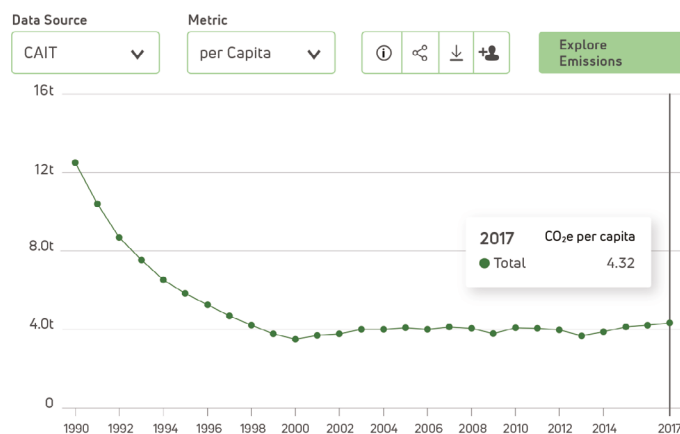
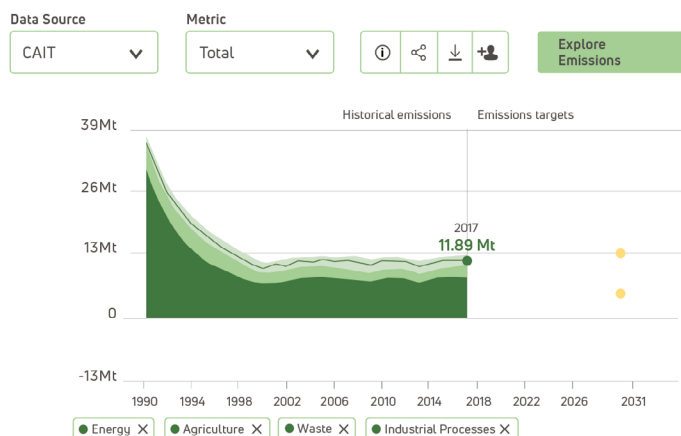
Abstract

Moldova este cea mai vulnerabilă țară la schimbările climatice din Europa datorită dependenței sale mari de sectorul agricol și a investițiilor reduse în strategiile de adaptare la efectele schimbărilor climatice. În același timp, având în vedere o creștere lentă, dar continuă a emisiilor începând cu 2000, ambiția de a reduce emisiile de GES cu 70% necondiționate și 88% condiționate, comparativ cu anul de bază din 1990, arată ca o fațadă convenabilă care acoperă acțiuni anemice de luptă împotriva realităților climatice arzătoare. Prin urmare, **adaptarea la schimbările climatice ar trebui să devină un subiect prioritar pentru politică, societatea civilă și întreprinderile moldovenești.**

Informații generale

În conformitate cu obligațiile sale față de CCONUSC, la cea de-a 21-a Conferință a părților la Convenția-cadru a ONU privind schimbările climatice, care a avut loc în decembrie 2015, la Paris, Republica Moldova a pregătit și a prezentat documentul „Contribuția națională determinată intenționat” pentru noul Acord climatic de la Paris. Conform acestui document, Republica Moldova este orientată spre reducerea necondiționată, până în anul 2030, a emisiilor totale nete de gaze cu efect de seră la nivel național, cu nu mai puțin de 70% față de 1990, în sprijinul efortului global de menținere a tendinței de creștere a temperaturii medii de până la 2 grade C până în 2100. Obiectivul de reducere a emisiilor ar putea fi crescut până la 88% în mod condiționat – conform unui acord global, care ar aborda probleme importante, precum resursele financiare cu costuri reduse, transferul de tehnologie și cooperarea tehnică. S-au stabilit obiective intermediare pentru anii 2020 și 2025 și prevăd reducerea emisiilor naționale totale de gaze cu efect de seră cu cel puțin 65% (până în 2020) și respectiv 69% (până în 2025) comparativ cu nivelul anului de referință 1990.

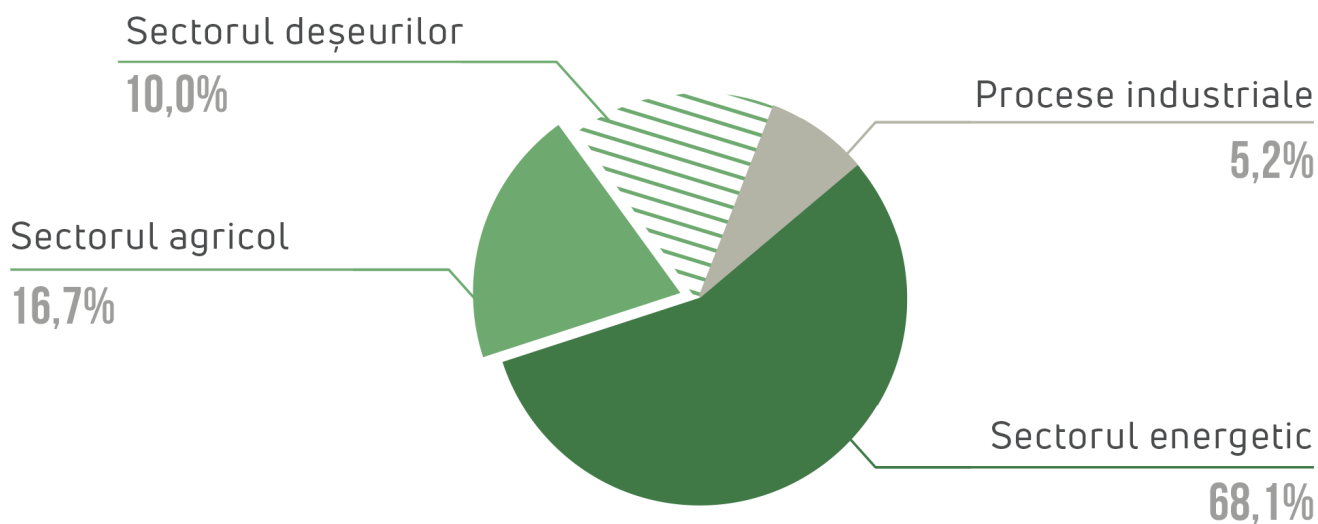
Emisii de GES și Ținte pentru reducerea emisiilor

Este de înțeles pentru toate țările post-sovietice că preferă 1990 ca an de bază, deoarece cifrele par a fi ambițioase din cauza prăbușirii economice în urma prăbușirii URSS. Cu toate acestea, mai onest față de ambițiile de protecție a climei și mai transparent față de proprii lor oameni, dar și pe plan internațional, ar fi declararea anului 2000 ca an de bază. Începând cu anul 2000, emisiile de GES din Moldova au crescut cu 17% – de la 10,17 Mt la 11,89 Mt în 2017 (vezi graficul din stânga, conform [Climate Data Explorer CAIT](#)¹). O reducere de 70% declarată față de anul 1990 este de fapt o creștere a emisiilor fata de anul 2000 cu 28%. Doar cei 88% declarați condiționat ar arăta o ambiție semnificativă – o scădere cu 51% față de emisiile anului 2000 (a se vedea punctele galbene în graficul din stânga). Lipsa protecției climatice în Moldova în ultimii 20 de ani devine și mai clară privind emisiile pe cap de locuitor. Datorită migrației și reducerii numărului de locuitori, emisiile pe cap de locuitor au crescut la 24% între 2000 și 2017 și se situează la 4,32t CO₂ (graficul din dreapta). Prin urmare, în cazul în care alte țări au încercat cel puțin să îndeplinească unele obiective de atenuare în anii care au trecut, se pare că Moldova nu a făcut prea multe pentru a reduce emisiile de GES.

Există, de asemenea, o convingere adormitoare că Moldova contribuie la emisiile totale mondiale de GES doar cu 0,026% și nu este vina „noastră” pentru fenomenul schimbărilor climatice care, din nou, îi face pe politicienii și cetățenii moldoveni să acționeze anemic pentru a lua măsuri urgente privind reducerea emisiilor de GES. În același timp, potrivit [Centrului de Cercetare Notre Dame](#)², Moldova este cea mai vulnerabilă țară la schimbările climatice din Europa. Prin urmare, alături de obiectivele de atenuare, Moldova trebuie să acorde o prioritate sporită adaptării la efectele schimbărilor climatice.

Cei mai mari contribuitori de emisii GES în Moldova, în 2016

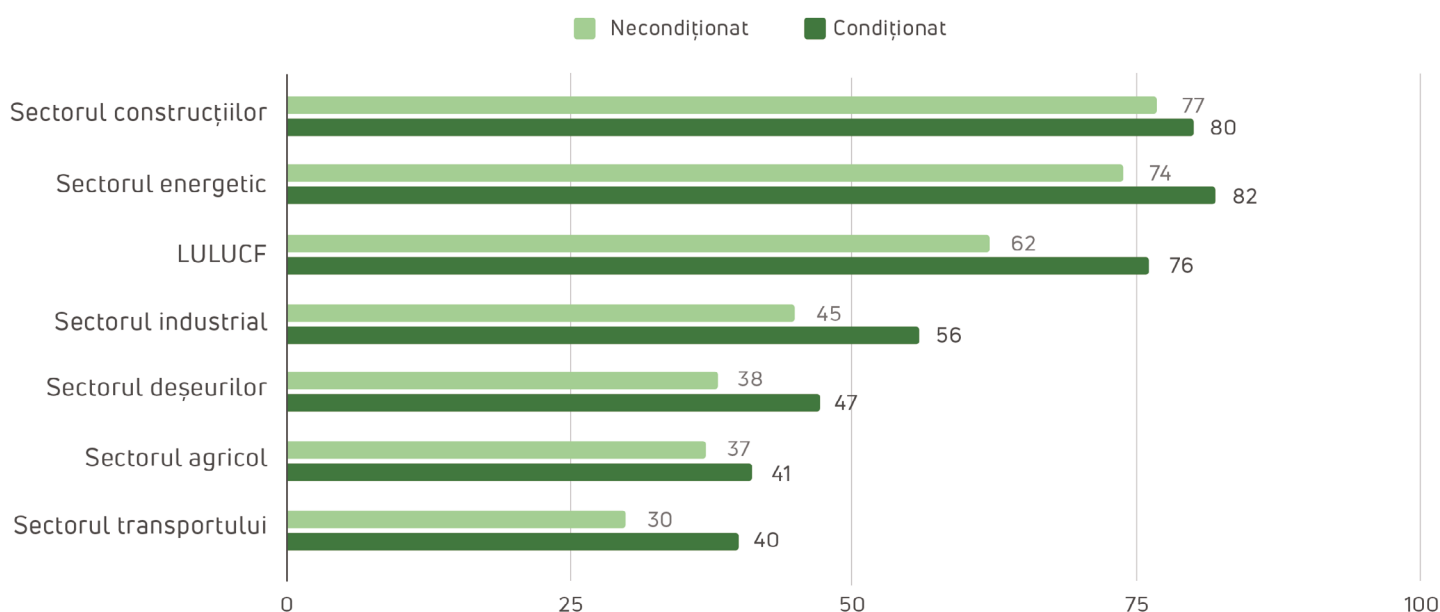

Probleme majore și provocări: Viziunea oficială și a documentelor strategice elaborate de guvern

Pentru a reduce emisiile de GES în Republicii Moldova, au fost elaborate mai multe strategii naționale care se află în diferite stadii de adoptare sau implementare. Documentul de viziune strategică, [Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2030](#)³ aflat în proces de [dezbateri parlamentare din noiembrie 2018](#)⁴, include patru piloni ai dezvoltării durabile, cu 10 obiective generale pe termen lung. Al zecelea obiectiv general – Asigurarea drepturilor fundamentale la un mediu sănătos și sigur – conține următoarele acțiuni prioritare care sunt direct legate de schimbările climatice:

- Împuternicirea părților interesate să cunoască și să își revendice dreptul la un mediu;
- Crearea unui sistem de monitorizare și evaluare a calității factorilor de mediu în conformitate cu cerințele internaționale;
- Extinderea terenurilor împădurite și a zonelor naturale protejate de stat, precum și asigurarea gestionării eficiente și durabile a ecosistemelor naturale; extinderea zonelor împădurite. În 2021, mai puțin de 11% din teritoriul Moldovei este acoperit de pădure;
- Crearea sistemului integrat de management al calității aerului, reducerea emisiilor de poluanți în atmosferă și gaze cu efect de seră, comparativ cu anul de referință (1990); promovarea modernizării parcului auto în Republica Moldova, inclusiv introducerea unei taxe de mediu diferențiate pentru vehicule;
- Integrarea principiilor protecției mediului, dezvoltării durabile și dezvoltării economice ecologice, adaptării la schimbările climatice în toate sectoarele economiei naționale;
- Crearea unui sistem multifuncțional integrat pentru detectarea și gestionarea substanțelor periculoase.

Obiectivele specifice pentru reducerea emisiilor de GES comparativ cu 1990, conform strategiei de dezvoltare a Republicii Moldova până în 2030

Din obiectivele specifice prezentate mai sus, putem concluziona că cele mai mari provocări așteptate de guvern în [dezvoltarea cu emisii reduse](#)⁵ a țării sunt sectorul agricol, cu o rată de reducere a GES prevăzută de 37% necondiționat și 41% condiționat față de 1990 și sectorul transporturilor, cu o rată a reducerii GES prevăzută de 30% necondiționat și 40% condiționat față de 1990. Spre deosebire de aceste sectoare, ambițiile de reducere a GES în sectoarele energiei și construcțiilor sunt ridicate și promet pași și măsuri curajoase.

De asemenea, conform [rapoartelor oficiale](#)⁶ până în 2019, unele dintre acțiunile și obiectivele prioritare au fost abordate în diferite măsuri. Majoritatea acțiunilor întreprinse până în 2019 sunt legate de inițiativele legislative și promovarea ideilor ecologice în sectorul energetic, atât în structurile private, cât și în cele guvernamentale. Deși procesele de dezvoltare au fost declansate, totuși ritmul progresului este mai mic decât cel preconizat în documentele strategice, astfel efectele schimbărilor climatice depășesc ritmul dezvoltării mărinând riscul unui colaps sistemic.

Probleme majore și provocări: Viziunea societății civile

Zona geopolitică în care se află Republica Moldova și dependența înaltă a economiei și a comunităților rurale de sectorul agricol fac societatea moldovenească extrem de vulnerabilă la schimbările climatice. Fenomenele naturale, cum ar fi seceta, înghețul târziu, precipitațiile abundente, grindina, lipsa capacităților de absorbție a apelor din precipitații (din cauza defrișărilor de terenuri) și alunecările de teren au avut un impact semnificativ asupra economiei moldovenești în ultimele decenii și sunt recunoscute de cetățenii și guvernul Moldovei drept provocări ale schimbărilor climatice.

Dar există provocări indirecte care fac Republica Moldova vulnerabilă la efectele schimbărilor climatice, cum ar fi **criza politică**. Republica Moldova este situată într-o zonă geopolitică instabilă, ceea ce face foarte dificilă implementarea unei strategii de țară unilaterale, focusată și pe termen lung. Deși au fost produse o serie de strategii de țară, implementarea acestora se târăgănează datorită dezbaterilor politice neconținute. De exemplu: Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2030, care ar trebui să servească drept bază pentru o serie de acțiuni naționale către o transformare ecologică, stagnează în dezbaterile parlamentare din noiembrie 2018.

O altă provocare este **abordarea de sus în jos** a guvernului Republicii Moldova către promovarea acțiunilor de protecție a climei. Până în 2019, majoritatea acțiunilor au fost axate pe schimbarea legilor, transformarea structurală a aparatului guvernamental și promovarea ideilor ecologice în cadrul departamentelor guvernamentale. Cu siguranța acesta este un lucru foarte important, dar în același timp, majoritatea cetățenilor obișnuiți ai Moldovei, care reprezintă o masă critică ce ar putea contribui semnificativ la transformarea paradigmei, nu recunosc urgența tranziției la tehnologii ecologice și nu acționează conform contextului schimbărilor climatice. În studiul PNUD [„Votul poporului”](#)⁷, oamenii din 50 de țări au fost întrebați dacă cred într-o urgență climatică. Moldova era pe ultimul loc, doar 50% dintre oameni fiind de acord. Lipsa de conștientizare a Moldovei bate cu ușurință țări precum Irak, Pakistan sau Nigeria cu 10%. Această lipsă de informații și conștientizare este o problemă uriașă pentru orice politică și trebuie abordată de toți jucătorii.

RECOMANDĂRI PENTRU GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA

Luați măsuri urgente pentru a combate schimbările climatice:

- Faceți din tema adaptării la schimbările climei un subiect important de discuție pe arena politică.
- Demarați cercetări clare cu privire la modul în care schimbările climatice afectează Moldova, comunicați rezultatele poporului moldovenesc, astfel încât să înțeleagă mai bine situația reală și să acționeze în consecință. De asemenea, aceste documente ar putea servi drept instrumente utile pentru negocierile internaționale privind clima.
- Furnizați instrumente și tehnologii reale pentru adaptarea la schimbările climatice.
- Includeți societatea civilă în promovarea subiectelor schimbărilor climatice.
- Fiți mai cinștiți și mai ambițioși cu obiectivele de atenuare luând anul 2000 ca bază - cel puțin atunci când comunicați cu poporul moldovenesc.

Protejați și refaceți pădurile:

- Faceți din împădurire o prioritate națională – este o investiție ecologică pe termen lung.
- Îmbunătățirea proceselor de gestionare și transparență a Moldsilva.
- Oferiți date transparente privind producția de lemn la nivel regional și național.
- Includeți societatea civilă în monitorizarea proceselor de despădurire/împădurire.
- Susțineți inițiativele de împădurire ale societății civile.
- Căutați finanțare externă pentru creșterea suprafeței forestiere.

Susțineți agricultura adaptabilă, durabilă și rezilientă:

- Ajutați satele și fermierii să se adapteze la secetă cu noile tehnologii agricole, cum ar fi agroforesteria, colectarea apei de ploaie și asigurarea protecției solului.
- Educați fermierii pentru utilizarea tehnologiilor agricole cu prelucrare redusă și/sau fără prelucrare – includeți/sprrijiniți ONG-urile în procesul de educație.

Creșteți rolul societății civile în procesul de dezvoltare:

- Oferiți subvenții pentru implementarea unor acțiuni specifice din cadrul strategiilor naționale (educație, cercetare, monitorizare etc.)
- Oferiți subvenții fermierilor și întreprinderilor pentru utilizarea tehnologiilor și/sau a proceselor de producție ecologice.
- Fiți transparenți, oferiți analize și date în timp real.

Includeți abordări de jos în sus în strategia de dezvoltare cu emisii reduse și în tranziția ecologică:

- Includeți ONG-urile ce lucrează cu beneficiari finali în colectarea datelor și educarea populației.
- Oferiți subvenții organizațiilor societății civile sau inițiativelor locale pentru a contribui la tranziția verde.
- Încurajați luarea deciziilor descentralizate/locale ca răspuns la nevoile locale.
- Creați mecanisme de consultare cu privire la tranziția verde pentru APLuri, care ar putea implica organizații ale societății civile, întreprinderi interesate sau persoane fizice.

RECOMANDĂRI PENTRU SOCIETATEA CIVILĂ DIN MOLDOVA

Faceți acțiuni de advocacy pentru dezvoltarea ecologică:

- Consolidarea cooperării în cadrul sectorului ONG-urilor pe teme legate de ODD, atât în țară, cât și la nivel internațional, precum construirea unor clustere de know-how.
- Creșteți capacitatea de monitorizare a domeniului vostru de expertiză atât la nivel local cât și național.
- Investiți în dezvoltarea expertizei organizației și angajaților dvs. în domeniul activității dvs.
- Susțineți alte organizații și grupuri de inițiativă în efortul lor de transformare ecologică.
- Promovați protecția climei ca subiect important, continuați să solicitați politicienilor la nivel local și național opinia lor și măsurile luate cu privire la acest subiect.
- Dacă sunteți o organizație de mass-media - creați mai multe materiale și puneți presiune pe subiecte precum protecția climei, tehnologiile ecologice și dezvoltarea țării cu emisii de GES reduse.
- Elaborați materiale educaționale open-source, atractive și profesionale pe teme legate de climă, care ar putea fi utilizate de alte organizații sau școli.

Deveniți exemplu de dezvoltare ecologică:

- Promovați și acționați eco-prietenos în cadrul organizației și al vieții private, fiind un exemplu pentru alții: [dietă vegană/vegetariană](#), [ciclism](#), [eficiență energetică](#), [birou verde](#) etc⁸
- Redirecționați investițiile private către protecția climei.
- Începeți proiecte exemplu în sate și zone urbane cu sisteme de economisire a apei de ploaie, utilizarea energiei solare, împădurire, construirea cu materiale naturale etc.
- Ajutați familiile să-și izoleze casele prin campanii de informare și oferire de expertiză.
- Ajutați gospodăriile să utilizeze energia mai eficient și suficient prin ateliere și campanii.
- Promovați căi alternative de transport prin exemplu propriu.

NOTE DE SUBSOL

- ¹ Climate Watch, Moldova: Emisii și ținte de emisii de gaze cu efect de seră, https://www.climatewatchdata.org/countries/MDA?calculation=ABSOLUTE_VALUE&source=CAIT
- ² Universitatea Notre Dame, Indexul țării ND-GAIN, <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/?fbclid=IwAR3LTsAlp3T-1zHMBsISshlevQTU1pilf0vq400Zv7iR4kNY8Kr2tJ1zaD0>
- ³ Guvernul Republicii Moldova, Strategia Națională de Dezvoltare "Moldova 2030", https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf
- ⁴ Parlamentul Republicii Moldova, Proiecte de acte legislative, Strategia Națională de Dezvoltare "Moldova 2030", <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/4458/language/ro-RO/Default.aspx>
- ⁵ Strategia de reducere a Emisiilor de Ges a Republicii Moldova până în 2030 a fost adoptată prin decizia nr. Nr. 1470 din 30.12.2016. Guvernul Republicii Moldova, HOTĂR REA Nr. 1470 privind aprobarea Strategiei de dezvoltare cu emisii reduse a Republicii al Moldovei până în 2030 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=369528>
- ⁶ Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului, Rapoarte Mediu, <https://www.madrm.gov.md/ro/content/rapoarte-mediu>
- ⁷ Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare și Universitatea din Oxford, Votul populației climatice, pagina 16, <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/climate-and-disaster-resilience-/The-Peoples-Climate-Vote-Results.html>
- ⁸ Roți pentru Dorințe, 100 de moduri de a deveni verde, <https://www.wheelsforwishes.org/news/100-ways-to-go-green/>

SURSES

- Națiunile Unite, Departamentul pentru Afaceri Economice și Economice, Dezvoltare Durabilă: 13, Luați măsuri urgente pentru combaterea schimbărilor climatice și a impactului acesteia, <https://sdgs.un.org/goals/goal13>
- PNUD Moldova (2020), Republica Moldova este a patra țară din lume care a prezentat Contribuția determinată la nivel național actualizată la Acordul de la Paris privind schimbările climatice, <https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/presscenter/pressreleases/2020/republica-moldova-e-a-patra-ar-din-lume-care-a-prezentat-contrib.html>
- PNUD Moldova (2020), PNUD și Fondul Verde pentru Climă sprijină Moldova pentru o mai bună planificare a adaptării la schimbările climatice, https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/presscenter/pressreleases/2020/pnud-_i-fondul-verde-pentru-clim-sprijin-moldova-pentru-o-mai-bu.html
- Programul regional EcoContact EU4ENVIRONMENT, <https://www.eu4environment.org/>
- Guvernul Republicii Moldova (2016), HOTĂRÎRE Nr. 1470 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare cu emisii reduse a Republicii Moldova pînă în anul 2030 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=98493&lang=ro
- Guvernul Republicii Moldova (2019), Cancelaria de Stat, Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030”, https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/strategia_moldova_2030_redactata_parl.pdf
- Republica Moldova, Schimbarea Climei, <http://www.clima.md/>
- Ministerul Mediului al Republicii Moldova, Agenția de mediu, <http://www.mediu.gov.md/>
- Parlamentul Republicii Moldova, <http://www.parlament.md/>